

VİKTOR F. YANUKOVIÇ DÖNEMİ UKRAYNA'NIN
AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERİNİ
BELİRLEYEN DİNAMİKLER

*Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU**

Makale Geliş Tarihi-Received: 17.09.2019
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 30.04.2020
Doi: 10.37093/ijsi.746473

209

IJSI 13/1
Haziran
June
2020

ÖZ

Ukrayna-AB ilişkilerinin temel unsurunu Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) oluşturmaktadır. Kasım 2013'e kadar Ukrayna-AB arasında görüşmeler yapılmış bir Ortaklık Anlaşması yapılması hedeflenmiştir. Ancak, Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç Ortaklık Anlaşmasını imzalamayacağını açıklamıştır. Bu çalışmada, Yanukoviç dönemi Ukrayna-AB ilişkileri AKP özelinde vaka analizi yöntemiyle incelenmiş ve Ortaklık Anlaşmasının Yanukoviç tarafından neden imzalanmadığı ve bu kararı almasında etkili olan faktörler analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna, AB ilişkileri, Viktor Yanukoviç, Avrupa Komşuluk Politikası, Dış Politika.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yalova/Türkiye. kaandbo@yalova.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4511-5330>.

**DYNAMICS THAT DETERMINE UKRAINE'S RELATIONS
WITH THE EUROPEAN UNION PERIOD OF VIKTOR F.
YANUKOVYCH**

ABSTRACT

The European Neighborhood Policy (ENP) is the main element of Ukrainian-EU relations. Although it was aimed to negotiate an Association Agreement between Ukraine and the EU by November 2013, the President of Ukraine Viktor Yanukovich announced that he would not sign this Association Agreement. In this article, Ukraine-EU relations in the period of Yanukovich were analyzed by case analysis method and the reasons why Yanukovich was not signed by Yanukovich and the factors that were effective in making this decision were analyzed.

210

IJSI 13/1
Haziran
June
2020

Keywords: Ukraine, EU Relations, Viktor Yanukovic, EU Neighborhood Policy, Foreign Policy.

GİRİŞ

Ukrayna, Doğu ve Batı arasında önemli bir tampon ülke konumundadır. Rusya (Doğulu) ve Avrupa Birliği (AB) gibi (Batılı) güçlerin özellikle Ukrayna üzerinden zaman zaman güç mücadelelerine giriştiklerine şahit olunmaktadır. Bu durumun hala geçerli olduğu Ukrayna-AB-Rusya ilişkilerinde de kendisini göstermektedir. Ukrayna-AB ilişkilerinin temel unsurunu Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) oluşturmaktadır. Kasım 2013'e kadar Ukrayna-AB arasında görüşmeler yapılmış bir "Ortaklık Anlaşması"¹ imzalanmak istenmiştir. Bu görüşmelerin önemli bir kısmını Viktor Yanukoviç yürütmüştür. Ancak, gelinen noktada, ani bir kararla Yanukoviç Ortaklık Anlaşmasını imzalamayacağını açıklamıştır. Bu makalede, Ukrayna-AB ilişkileri AKP özelinde incelenerek özellikle Viktor Yanukoviç'in AB ile görüşmelerini ve en nihayetinde onun AB ile yapılacak Ortaklık Anlaşmasını imzalamak istememesine götüren faktörler incelenmektedir.

Literatürde, AKP'nin iki kritik cephede büyük oranda başarısız olduğu iddia edilmektedir. AB Ukrayna'yı AB'nin örnek demokratik değerlerine inanan bir devlete dönüştürmek ve AB üyeliğine doğru hareket etmeye yönelik somut teşvikler sunmak istemektedir. Ancak, Ukrayna'nın kendi içerisinde birlik olamayıp siyasal hiziplere bölünmeleri sürdürülebilir demokratik reformların yapılmasını zorlaştırmaktadır (Reisinger, Miller, Hesli, Maher, 1994: 186). Ukrayna'da yaşanan bu gelişmelerde Rusya'nın hatırı sayılır bir katkısı olmuştur. Bu anlamda doğalgaz Kiev, Brüksel ve Moskova arasındaki tartışmanın kilit noktasını oluşturmuştur. Rusya bölgede gaz rezervlerinin büyük bir kısmını elinde tutmaktadır. Ukrayna, coğrafi olarak Almanya gibi AB üyelerine enerji ulaştıran önemli bir transit ülke konumundadır. Ancak, aynı zamanda Rusya ve Rusya'nın

¹ Avrupa Birliği resmi metinlerinde bu kavram "the association agreement" olarak geçmektedir. Bkz. "EU Relations with Ukraine", <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/ukraine/>, 14.12.2019. Ayrıca Avrupa Birliği Başkanlığı tarafından hazırlanan terimler sözlüğünde "agreement" kavramı "anlaşma" olarak tercüme edilmiştir. Konu ile ilgili bkz. ABGS, "Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü", https://www.ab.gov.tr/files/Sozluk/glossary_for_the_european_union.pdf, s.14, 14.12.2019.

uyguladığı fiyatlara da bağımlı durumdadır. Ukrayna, Sovyetler Birliği'nden bağımsız hale geldiği 1990 yılından beri neredeyse her on yılda bir Rusya'yla doğalgaz bağlantılı anlaşmazlıklar yaşamaktadır. 2005'te başlayan doğal gaz fiyat anlaşmazlığı sonucu Avrupa'ya gaz arzının kesilmesi üzerine Ukrayna, 2009 Ocak ayında Rusya ile yaptığı doğalgaz fiyatlarını "dünya" düzeylerine getiren 10 yıllık doğalgaz arzı ve transit sözleşmesini kabul etmiştir (Yafimava, 2011: 84). Sözleşmenin katı şartları, Ukrayna'nın nakit sıkıntısı çeken devlet gaz şirketi Naftogaz'ı daha da zor durumda bırakmıştır.

212

IJSI 13/1
Haziran
June
2020

Rusya, AB'nin eski Sovyet Cumhuriyetlerine doğru genişleme ve kendisine entegre etme girişimine karşı en büyük engeldir. Rusya'nın Avrupa ile güvenlik işbirliği seviyesi, AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ve Avrupa Komşuluk Politikasındaki gelişmelerle orantılı olarak bir ileri bir geri adım şeklinde seyretmektedir. Rusya, ancak eşit bir ortak olarak ve kendi ulusal çıkarlarına doğrudan faydası olduğunu düşündüğünde AB ile işbirliği yapmaktadır. Bu nedenle de Ukrayna'yı da aynı şekilde davranmaya ikna etmeye çalışmaktadır (Fischer, 2012: 39).

2010 yılında devlet Başkanı seçilen Yanukoviç, yıllarca Brüksel'de AB yetkilileri ile görüşmeler yapmıştır. Ancak sonrasında Kasım 2013'te AB ile yapılacak Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayacağını açıklamıştır. Bunun üzerine Kiev ve diğer şehirlerde hükümetin istifasını isteyen ve acil seçime gidilmesini talep eden son derece örgütlü hükümet karşıtı protestolar başlamıştır. Bu olay, Yanukoviç hükümetiyle siyasi muhalifleri arasında bir ayrılığa ve yakın bir devrimin gerçekleşmesinin kıvılcımını ateşlemiştir.

Yanukoviç'in AB ile yıllarca yapmaya çalıştığı anlaşmadan neden uzaklaştığına ilişkin üç neden öne sürülebilir. Birincisi, Putin tarafından yapılan ekonomik ve siyasi şantajın etkisi, yani Rusya faktörüdür. İkincisi, Doğu Ukrayna'daki Yanukoviç taraftarlarının AB konusunda destek vermemeleridir. Üçüncüsü ise, Yanukoviç'in hiçbir zaman Avrupa ile daha fazla işbirliğine gitmeyi amaçlamadığı ve Ukrayna'da sadece kendi siyasi otoritesini geliştirmekle ilgilendiğidir. Çalışmada bu varsayımların, özellikle Ukrayna'daki tarihsel süreç, kimlikler ve siyasal yaklaşım sorunu gibi etkenlerce nasıl şekillendirildiği detaylı olarak incelenmiştir.

1. UKRAYNA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI VE YANUKOVIÇ'İN BAŞKANLIĞI

Sovyetler Birliğinin çökmesinden sonra meydana gelen siyasi karışıklık ve değişiklikler, Ukrayna'nın bugünkü ekonomisini, iç siyasi sistemini ve Avrupa'nın jeopolitik haritasındaki yerini şekillendirmiştir. Geçmiş ve Ukrayna'yı şekillendiren siyasi ve etnik karmaşıkları anlamak, bugünkü Ukrayna-Rusya-AB ilişkilerini anlamak için çok önemlidir.

Ukrayna 1990 yılında resmen bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlık öncesi 1989'da Sovyet Ukrayna'sında 51.5 milyon nüfusun 37.4 milyonu Ukraynalı, geri kalan 11.4 milyonu Rus, 490.000 Yahudi, 444.000 Belarus, 325.000 Moldava, 234.000 Bulgar, 219 Polonyalı, 160.000 Macar, 135.000 Roman ve 596.000 diğer etnik nüfustan oluşmaktaydı (Toros Kuzio, 2000: 76). Ukrayna'nın 1991'de Sovyetler Birliği'nden ayrılışı evrimsel bir süreç olarak önemli bir dönem noktasıdır. Ukraynalıların ezici bir çoğunluğu hatta etnik Ruslar bile bağımsızlık ilanı için yapılan oylamada olumlu oy kullanmışlardır (Toros Kuzio, 2000: 193). Ukrayna devleti, tarihi olarak birçok azınlığa karşı hoşgörülü ve açık olmuştur. Ukrayna'nın Birinci Başkanı Leonid Kravchuk, etnik bir vatandaşlık yerine yurttaşlık konseptine sahip bir vatandaşlık anlayışını yerleştirmek için büyük çaba sarf etmiş bu nedenle de övgü kazanmıştır (Kulyk, 2001: 204). Ukrayna'nın ilk Sovyet anayasası yenisi yapılanaya kadar 1996 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Yapılan yeni anayasa da eski Sovyet anayasası formatında yapılmış bu da onun tarafsızlığına şüphe düşürmüştür (Rezie, 1999: 173). Bu anayasada kurumlar ve diğer alanlardaki uygulamaları belirleyen düzenlemeler Komünizm sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerin aksine devletin oluşumunda yer alabilecek unsurları etkileyecek Sovyet tarzı üzerine biçimlendirilmiştir (Vereshchet, 1996: 29). Diğer bağımsızlığını kazanan ülkeler yeni bir başlangıç ve siyasi süreci geliştirmek için yuvarlak masa yaklaşımını kullanırken Ukrayna'da eski Sovyet tarzı muhafaza edilmiştir. Bu nedenle, Ukrayna Yüksek Şurası (Verkhovna Rada) üyeleri de bu geçiş süreci sırasında 1994 yılına kadar geçiş sürecini şekillendirerek ve reformu zorlaştırarak görevleri başında kalmışlardır (Bojcun, 1995: 234). Ukraynalı elitlerin, iktidardan asla uzaklaştırılmaması ve siyasi sistemdeki güçlü rekabetin, muhalefetin, yokluğu da bugünkü Ukrayna demokrasinin kalitesinin düşük olmasına neden olmuştur (D'Anieri, 2006: 74).

Kravchuk, geçiş döneminde serbest pazar ekonomisi yerine Sovyet ekonomisinin küçük bir modelini canlandırmayı amaçlamıştır. Görevde olduğu süre içinde, SSCB'nin dağılması ve kötü ekonomik yönetimin bir sonucu olarak gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) neredeyse yüzde 50 oranında düşmüştür (Taras, 1997: 107). Ukrayna'nın da esas aldığı Sovyet devlet (iktidar) şekli, kontrol ve denge sistemi olmaksızın bir tekel yaratarak, gücü Komünist Partisi'nde toplamaktaydı. Kağıt üzerinde yasama, yargı ve idari sınıflar vardı, ama gerçek bir kuvvetler ayrılığı yoktu (Easter, 1997: 198).

214 1994'de Leonid Kuchma demokratik yollarla seçilmekle birlikte daha sonra Devlette otoriter uygulamaları yerleştirmiştir. Şaşırtıcı olan muamma sadece Ukrayna'nın otoriter hale gelmesi değil, bunun 1994 demokratik seçimlerinden sonra olmasıdır. Muamma, demokratik süreçlerin zorunlu olarak demokrasiyi yaratmamasıdır. Bağımsızlıktan bu yana geçen zamanda Ukrayna siyasetinde etkili birkaç faktör istikrarlı olarak devam etmektedir. Siyasi elitlerin devrilmesi nadir görülmektedir. Başkan ve Başbakanlık makamlarında değişikliğe rağmen Sovyet zamanlarından gelen kurumsal gelenek önemli oranda devam etmektedir. Parlamentoyu referanduma gitmekle tehdit etmek suretiyle Kuchma, 1995 ve 1996 yılında Yetki Kanunu geçirerek, ülkenin federal düzeyde işleyen sistemini esaslı bir şekilde değiştirmiştir. Federal hükümetteki gücü yeniden dağıtarak ve Bakanlar Kurulunu kendi emrine bağlayarak Başkana daha fazla yetki vermiştir. Bağımsızlığını kazanmış olmasına rağmen Sovyetleştirilme ve devlet kontrollü ekonomiden kurtulamayan Ukrayna'nın daha sonra bu durumdan çıkış için gösterdiği çabaları mantıksız bir özelleştirme sürecine yol açmıştır. Netice olarak, bu süreç 1990'larda ve 2000'nin başlarında oligarkların Ukrayna ekonomisinin ve ülkenin önemli sanayisinin tamamını ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Ukrayna'da serbest piyasa ekonomisine geçiş için yapılan reformlar çok sönük kalmış, 1997'den 1999'a kişi başına GSYİH 650 doların altına düşmüştür (D'Anieri, 2003: 62). Görevinin ilk yıllarında Kuchma, ekonomiye istikrar kazandırmak için bazı mütevazî ekonomik reformlar yapmıştır. Ancak Polonya'nın ekonomik refah ve reform için izlediği aynı yolu takip etmemekte direnmiştir (Protsyk, 2005: 24). Diğer taraftan Ukrayna, değişimleri ileri götürecek yeni genç liderler ve siyasi elitler kuşağı yetiştirmeye gayret etmiştir. Ukrayna, birbirini takip eden tecrübeli Leh (*Polonyalı*)

*Viktor F. Yanukoviç Dönemi Ukrayna'nın
Avrupa Birliği İle İlişkilerini Belirleyen Dinamikler*

maliye bakanları ve ekonomistlerinden oluşan takım gibi bir ekibe sahip olamamıştır (Burant, 1999: 27).

1999'da Kuchma tekrar seçimi kazandıktan sonra Viktor Yanukoviç'i ekonomide reform yapması için başbakanlık görevine atamıştır. Kuchma'nın üst düzey siyasi atamaları, Rusya ile tarihsel olarak daha yakın bağlılıkları Ukrayna'nın üçüncü büyük şehri olan Dnipropetrovsk'ten gelmekteydi. Yanukoviç'in reformları bir dereceye kadar işlemiştir. Ancak aynı zamanda oligarkları daha da zenginleştirmiştir. Reformların izin verdiği yeni ticari işlere nakit para sağlayacak pozisyonda olan siyasi elitler, dikkatlerini, yurtiçi altyapı yatırımlarını yapmak yerine, kısa dönemde kişisel olarak daha da zenginleşmelerine katkı sağlayacak kamu binalarını yapmaya vermişlerdir (Kuzio, 2010: 211).

2004'de gerçekleşen Turuncu Devrimden sonra ise Anayasa değiştirilmiş ve Ukrayna için yeni bir dönem açılmıştır. Ancak Turuncu Devrimin etkileri de sınırlı kalmıştır. Kiev'de yüzbinlerce insan iki ay boyunca yürüyüş yapmıştır. Bu dönemde, Kuchma'nın Merkez Bankası eski başkanı ve muhalefet liderine dönüşen Viktor Yushchenko, reforma öncülük etmek üzere seçilmiştir. Turuncu Devrimden kaynaklanan anayasal reformlar, gücü başkandan alıp parlamentoya devretmiştir. Yine de Turuncu Devrim ülkenin siyasi altyapısını kökten değiştirememiştir. Yalnızca tepedeki seçkin elitleri değiştirmiştir. Yuschenko'nun daha milliyetçi Batı tarafından seçilmesi, rakibi Yanukoviç'e Doğu'daki Rus yanlısı seçmenlerine seçimin meşruluğunu sorgulama, eleştirme ve sarsma imkanını vermiştir (Kuzio, 2005: 34). Batı'nın ve uluslararası toplumun destek ve mali yardımının olmaması da Turuncu Devrimin kapsamını ve etkisini engellemiştir. Bu durum Rusya'ya bölgede kendi ajandasını kabul ettirmek için bir fırsat sağlamıştır. 2010'da Yanukoviç'in tekrar Başkanlık için adaylığını koyması ve oldukça özgür ve adil sayılabilecek seçimleri kazanmasıyla 2004'de yapılan değişiklikler tersine çevrilmiştir.

Özgür ve güçlü bir basın, refah ve demokrasinin bir arada olduğu toplumlarda mümkündür. Ancak, Ukrayna ikisinden de yoksundur. Siyasi elitlerin değişiminin sınırlı etkisiyle birlikte özgür bir basının yokluğu, Ukrayna'daki iç siyasi rekabetin kalitesini daha da düşürmektedir. Medya şirketleri siyasi oligarklar tarafından kontrol edilmekte ve gazeteciler hala yıldırma ve rüşvetle karşı karşıya

kalmaktadırlar. Yanukoviç'in hızla geçirilen EuroMaidan (*AB-karşıtı*) yasaları, ki 2014 başlarında yürürlükten kaldırılmıştır, bütün çalışmalarında hükümeti sorgulayan veya eleştiren gazeteciler üzerinde sıkı tedbirler alınmasına neden olmuştur.

Ukrayna'daki doğal gaz, ekonomik olarak sıkıntılı bir ülke için, kritik olmakla birlikte, çoğunlukla kullanılmayan bir kaynaktır. Kendi gaz rezervleri olmasına rağmen, zayıf ekonomik altyapısı, büyük çapta yozlaşmış yönetim, sanayi ve altyapının zayıf olması Ukrayna'yı Rusya'ya yüksek oranda bağımlı kılmaktadır ki, bu özelliği ülkeyi harici ekonomik şoklara daha da açık hale getirmektedir (Kudelia, 2014: 26).

216

IJSI 13/1
Haziran
June
2020

2. UKRAYNADA'KI KİMLİKLER

Kimlik, Ukrayna'nın siyasi tarihi ve mevcut ulusal bölünmelerinin şekillenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Yanukoviç'in geçmişini, destekçilerini ve Rusya ile olan ilişkisini incelerken kimlik dikkate alınmayı gerektiren bir öneme sahiptir. Doğu ve Batı Ukrayna arasındaki farklılıklar, Yanukoviç'in, yaptığı gibi, AB değerleri ile Rusya'nın değerleri arasındaki AB bağlarını niçin reddettiğini açıklamaya yardımcı olacak tutarsızlıkları ortaya koymaktadır.

Kimlik, ve onu oluşturan her şey, Ukrayna'nın bölgeleri arasındaki temel farklılıklarda anahtar bir unsurdur. Etnik Ruslar ile Rus olmayan Ukraynalıları ve uyguladıkları siyaset arasındaki parçalanmayı etkilediği ve katkıda bulunduğu için kimlik bu tezde öneme sahiptir. Yanukoviç'in Rus yandaşlığı onun Doğu Ukrayna kimliğinden kaynaklanmakta ve temel oluşturmaktadır. Ukrayna'da güç için rekabet eden zengin bir kimlik çeşitliliği vardır. Bu kimliklerle uyumlu birçok politik bölünme bulunmakla birlikte, Batı ve Doğu arasındaki bölünme en çok belirgin olanıdır. Bu bölünme, batıda hakim olan ve başkentte özellikle gençler arasında gittikçe güçlenen daha seçkin Ukraynalı milliyetçi bir kimlik ile Rusya'ya daha yakınlık hissettiren Doğu ve Güneydeki bir çok kişi tarafından paylaşılan Sovyet sonrası Ukraynalı kimliğini içermektedir (Hrytsak, 1998: 270). Bugün Ukrayna olan bölge tarih boyunca çok fazla el değiştirdiğinden kimlik, Ukraynalılar arasındaki ortak tarihsel duygu yokluğunu ortadan kaldıracak temel bir unsur olabilirdi. Ülke, farklı geçmiş ve farklı tarihi deneyimlere sahip insanları bir araya

getirmektedir. Her iki tarafın duygularının, baskı anlarının derecesi veya geçmiş deneyimlerin mevcut ilişkilerde ve halk bilincinde ne kadar büyüklükte rol oynadığının halkın büyük oranda görüşlerine etki ettiği görülmektedir. Doğu, çok daha erken Rus devletinin bir parçası haline gelmiş ve Rusların fethinin ilk tecrübeleri çoğunlukla yerleşme ve sömürgeleştirme olmuş iken; Batı, çok daha sonra Rusya tarafından fethedilmiş ve Batı Ukraynalıların zihninde fethin zalimliği şekillenmiştir. Bununla birlikte, her iki tarafın öğrencileri, tamamen farklı ve tek taraflı Sovyet yanlısı müfredat öğretilen okullara gitmişlerdir (Perelli-Harris, 2008: 772). "Baskının hatırası, uzun süre etkilediği için batı Ukrayna'da daha tazedir. Batı kesiminde kuşak içinde hala aktif olan yaşlı biri Stalinizmin ne olduğunu hatırlamaktadır. Sovyet okulunun ürünü olan birçok insanın bulunduğu doğu şehirlerinde ise algı farklıdır. Onlar, ebeveynlerinden farklı olarak yetkili makamlara sadıklardı ve Stalin baskıları onları etkilememiştir." (IEkel'chuk, Yekelchuk, Jekel'cyk, 2014: 89).

3. SİYASAL YAKLAŞIM SORUNU

Ukrayna'daki bölünmeler dini, kültürel, tarihi, geçmiş anılar, dil ve etnik hatlar boyunca devam etmektedir. "Batı Ukraynalılar asla komünizmi içselleştirememişler, Sovyetler Birliği'ni asla "kendi" ülkeleri gibi algılamamış ve diğer bazı işgalcilerin yerine geçmekten başka Sovyet Ordusunun iddia edildiği gibi onları özgürleştirmek için geldiğine asla inanmamışlardır." (Szporluk, 1998: 312). Tamamıyla zıt şeyler için savaştıkları gibi Doğu ve Batı arasındaki siyasi farklılıklar da çarpıcıdır. Batı Ukraynalılar, çoğunlukla anti-komünist ve Sovyet karşıtı olup Rusya'nın en büyük tehlike olduğuna inanmaktadırlar. Buna karşın Amerika en büyük müttefikleri olup Ukrayna dili ve kültürü ile olası AB üyeliğinde bir dirilişi desteklemektedir (Shulman, 2005: 62). Doğudaki birçok kişi özellikle Ukrayna'da doğmuş etnik Ruslar bunu istememektedirler. Ukrayna'nın kurucu ulusal bir ideolojiye sahip olmaması ve bağımsızlığından beri Sovyet sonrası yöneticiler tarafından yönetilmiş olması böyle büyük farklılıklara yol açan temel sorunlardır. Kurucu bir ideolojiye bağlılığın olmaması ciddi bir sorundur. Ukrayna 300 yıllık bir süreçte bölge bölge önce Ruslaştırma daha sonra da Sovyetleştirme açısından yavaş yavaş asimile edilmiştir.

Avrupa bütünleşmesinde önemli bir bakış açısına sahip neo-fonksiyonalist teoride öngörüldüğü gibi: her bölge önce domino taşları gibi bir diğeri asimile edecek, sonra toplumun bir cephesi ile entegre olacak, daha sonra bir diğeri ile ve bir diğeri ile ta ki tek birleşik Ukrayna devleti oluşuncaya kadar bu bütünleşme devam edecektir. Ancak, açıkça görülmektedir ki, süreç böyle gerçekleşmemiştir. Bunun yerine, fiiliyatta, biri "Sovyet", diğeri "Avrupalı" olmak üzere iki Ukrayna yaratılmıştır (Shulman, 2005: 71).

218

IJSI 13/1
Haziran
June
2020

Ukrayna siyasetindeki bağımsızlık yanlısı yaklaşım ile pragmatik yaklaşım arasında ciddi bir gerilim vardır. Bu gerilim, Yanukoviç'in AB ile derin bir ticaret anlaşması imzalamaya o kadar yaklaşmışken daha yakın iş birliğini desteleyen birçok beyanatları varken AB ile Ortaklık görüşmelerinden sonra niçin birden uzaklaştığına ışık tutabilecek niteliktedir. Bağımsızlık yanlısı yaklaşım Ukrayna'nın Rusya'ya bağımlılığını sonra erdirecek ve kendisini Rusya'nın Doğu Avrupa etki alanından uzaklaştıracak her şey üzerinde bağımsızlığı savunmaktadır (D'Anieri, 2005: 83). Pragmatist yaklaşım ise Ukrayna'nın ekonomik büyümesi ve refahına odaklanmış olup, bunun Rusya ile daha yakın işbirliği ve dayanışmaya bağlı olduğunu iddia etmektedir. Bu yaklaşımların kısa ve uzun dönem kazançları ikisi arasında tutarsızlıklara yol açmaktadır. 1991'deki başlangıcından bu yana Ukrayna siyaseti tipik olarak bu iki kutup arasında ileri geri gidip gelmektedir (Samokhvalov, 2015: 171).

4. AB AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI VE UKRAYNA

Bir diğeri husus ise Yanukoviç'in Kasım 2013'te AB ile Ortaklık Anlaşmasını imzalamayı reddetmesinin sebebinin ülkedeki ekonomik durumdan kaynaklanan acil mali kaynağa ihtiyaç duyulması ve Rusya'nın baskılarının olması iddiasıdır. Bu varsayım ve 2013 yılının sonlarında onu destekleyen olaylar göstermektedir ki, Ukrayna, AB'nin komşuluk politikasının başarısızlığına bir örnektir. Bir genişleme motivasyonu sunmaksızın AB'nin Ukrayna'da demokrasiye yönelik hareketleri başlatmada ne kadar yetersiz kaldığı açıkça görülmüştür. Bu bakış açısı, bir üyelik bakış açısı kazanma arzusunda olan komşu devletlerin gündeminin yanı sıra AB gündemindeki kısa dönem ve uzun dönem zaman çerçevesi arasındaki gerilimi keşfetmek suretiyle Avrupa Komşuluk Politikası'nın analizine yeni bir boyut katmaktadır. Yanukoviç'in Ortaklık Anlaşması'ndan yüz seksen derece dönüşünde etken, AB ve

*Viktor F. Yanukoviç Dönemi Ukrayna'nın
Avrupa Birliği İle İlişkilerini Belirleyen Dinamikler*

Rusya'nın çok farklı zaman dilimlerinde düşünmeleridir. Rusya, Batı'ya giden yolu tutmanın ve tekliflerini reddetmenin en yakın maliyetlerini ve kısa dönem kazançlarını Ukrayna'ya gösterirken, AB, Ukrayna'yı uzun dönem fayda ve kazançları özendirilen yardım ve önlemlerle ileri itiyordu.

Bu durumda, Rus baskısı ve ekonomik faktörlerle motive olan Yanukoviç, kendi siyasi gücünü koruyabilmek için Ukrayna'yı mali açıdan ayakta tutması gerektiği sonucuna varmıştır. AKP ülkelerinin oynadığı bu kumar ve onları bir yolu seçip diğerinden vazgeçmeye zorlayan dinamik, Doğuda birbirine komşu diğer ülkeler arasında da dikkate değer öneme sahiptir. AB'nin, onun diğer komşuları ile olan çalışma ve ilişkilerinin savunulmasındaki önemini ve kısa-uzun dönem ikileminin sonuçlarını göz önünde bulundurması akıllıca olacaktır. AB'nin, 28 üyeli uluslarüstü bir birlik olma ve bundan dolayı karmaşık ve uzun süren karar verme sürecine itilmiş olmaktan kaynaklanan yapısının onun örnek değerleri ile yan yana gelmeye çabalayan ülkelere daha fazla kısa dönem teşvik ve kazançlar sağlamada yetersiz kalıp kalmadığı üzerinde iyice düşünülmesi gereken bir sorundur. Rusya, daha az demokratik ve dolayısıyla daha akıcı yaklaşımı sayesinde, AB'nin yapmaya çalıştığını kendi bildiği yolla kolayca teşvikler önererek bölgesel etkisini genişletmeye teşebbüs edebilmektedir.

Ukrayna'nın AB ile olan ilişkisindeki son geri dönüşler değerlendirildiğinde, Ukrayna'nın reelpolitik kazançları en üst düzeye çıkarmanın ve maliyetleri en aza indirmenin bir yolu olarak güçlü devletlerin peşine takılmak olan bir yaklaşımı benimsediği görülmektedir. Uluslararası ilişkilerdeki gerçekçi (*realist*) teori, egemenlik ve iktidarlarını elde etmek veya korumak için ülkelerin her şeyden önce kendi güvenliklerini takip etmelerini şart koşmaktadır. Zayıf devletler, kendilerine somut fayda sağlayabilen, ancak az maliyet talep edebilen (en azından kısa vadede) daha güçlü devletlerin peşine takılmakla bunu yapabilirler (Posen, 1993: 31). Acil, somut bir kazançta dayanmayan kararlar verme, uluslararası ilişkilerdeki realistler arasında çok tercih edilen bir durum değildir. Stephen Walt ve Kenneth Waltz tarafından birlikte tarif edilen güç ölçeklerine göre, meşru olmayan liderlere, zayıf hükümet kurumlarına sahip, ve/veya ekonomik kaynaklarını harekete geçirme kabiliyeti düşük ülkeler zayıf ülkelerdir. Bu tür ülkeler büyük bir ihtimalle bir şekilde güçlü devletlerin peşine takılacaklardır (Walt,

1998: 36). Ukrayna ve Ortaklık Anlaşması, bu niteliklere neredeyse mükemmel bir şekilde uymaktadır. “Bandwagoning, eşit olmayan alışverişi içermektedir; savunmasız devlet, baskın güce asimetrik (oransız) imtiyazlar verir ve tabii (bağımlı) bir rolü kabul eder... Bandwagoning, (gizli veya açık) yapılan baskıya karşı bir tavizdir... Her şeyden önemlisi, Bandwagoning, baskın ortağın gayrimeşru eylemlerine göz yumma veya desteklemeye yönelik bir gönüllülüğü telkin etmektedir.” (Franke, 2010: 157).

220

IJSI 13/1
Haziran
June
2020

AKP hakkındaki literatür genelde, bu politikanın önemli derecede sınırlı olduğunu, komşu ülkelerin kurumlarında reform yapmaya ve toplumun bazı sektörlerinde AB kurallarını benimsemeye teşvik etmede umulduğu kadar kapsamlı ve etkili olmadığı iddia edilmektedir. 2005’te AKP’de ilk tamamlananlardan biri olmasına rağmen Ukrayna’nın eylem planının gidişatı AB’nin umutlarına veya beklentilerine uymamıştır. AKP dahil ettiği Ukrayna gibi ülkeler için, özellikle AB ile kaynaştırmayı ve şartlı kredi/borç silme ve karşılıklı yardım araçlarına kullanarak amaçlarına ulaşmayı hedeflemiştir. AB, hedef ülkeleri AB değerlerine kaynaştırmak için AKP ülkelerindeki reform yanlısı sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak sosyalleşmeyi amaçlamakta ve ayrıca şarta bağlı olarak yurtiçi reformlarla orantılı olarak ticarete ve ekonomik entegrasyona daha fazla erişim sağlamaktadır. Bununla birlikte AB, sivil toplumu geliştirmek için çeşitli yerel projelere bütçe sağlamak ve o ülkelerdeki reform yanlısı güçlerle ortaklık kurmaktadır. Yöntem bilimsel farklılıklar devam etse de AB’nin genişleme tecrübesinden kaynaklanan ve Ukrayna için de öngördüğü yol haritasına sadık kalarak yola devam etme politikası devam etmektedir. Ancak AB, komşu ülkelere sunacağı çok şeye sahip olsa da, çoğu ülke için üyelik teşvikinin bulunmaması genişleme stratejisinin sadece uyarlanmasını değil, önemli ölçüde düzeltme yapılmasını da gerektirmektedir. Hedef ülkelere verilen perspektifler, siyasi reformlar anlamında daha zahmetli olmasına karşın mevcut siyasi araçlar daha güçsüzdür (Hillion, 2007: 177).

AKP, AB’yi kendi kıtasında örnek bir güç olarak yaymış ve genişletmiştir. AB’nin genişleme politikası her ne kadar tarihindeki en başarılı dış politika sayılsa da, ondan sonra gelen AKP komşu ülkeleri daha demokratikleştirmek olan başlıca hedefine ulaşmada büyük ölçüde başarısız olmuştur (EEAS Report, 2016: 7). Bu, AB’nin kendi kıtasında örnek bir güç olarak gelişimini önemli derece engellemiştir.

Bir ülkenin AB'nin beklenti ve değerleriyle ne kadar iyi bir şekilde birleşeceğini belirleyen daha açık başka unsurlar bulunmaktadır. Birçok şey ülkedeki iç politika ve ekonomik çıkarlara bağlıdır. Birleşme süreci, her ülkeye özel ve değişken bir şekilde meydana gelmektedir. Ukrayna örneğinde ülkenin AB'ye yaklaşma stratejisi, "kazanç" kelimesi üyelik perspektifini güvence altına almak ve yakınlaşmayı modernleşme için bir şablon olarak teşvik etmek gibi anlamları içerecek şekilde kazançları en üst seviyeye çıkarmak için verilen taahhütleri maksimuma çıkarmak şeklinde özetlenebilmektedir.

Güçlü iç muhalefet sonucunda AB'nin reform mekanizmaları bir miktar etki yaratmakla birlikte sürdürülebilir bir yakınlaşma sürecine yol açmamaktadır. AKP ülkelerinin kuralları benimseyip geniş kapsamlı bir değişiklik uygulamak yerine dikkate alınmaya değer daha kademeli değişiklik yöntemleri bulunmaktadır. AB, AKP ülkelerinin kendi standartlarına uymasını ne kadar etkili bir şekilde sağlarsa sağlasın, bilim adamları somut üyelik teşviki olmadan AB'nin tek pazarına genişletilmiş makul bir erişimin olması gerektiği konusunda hemfikirdirler (Christophe, 2000: 1224). Ukrayna ile müzakere edilen Ortaklık Anlaşması doğru yolda olmakla birlikte öte yandan zamanlama açısından yanlışti. Çünkü, somut ekonomik bir yardım yeterince çabuk gelmemiştir.

AB'nin, ülkeleri modernleştirmek için kısa vadeli bir seçeneğinin bulunmaması hem ekonomik hem de güvenlik açısından boşluklar yaratmaktadır. AB'nin sahip olduğu engeller ortaya çıkınca, Rusya her zaman yardımıyla dolu bir el ve yardıma bağlı koşullarla dolu diğer bir el uzatarak hemen arkada beklemektedir.

4.1. Birinci Yaklaşım: AB-Ukrayna-Rusya Çekişmesinde Yanukoviç

Yanukoviç'in yukarıda anlatılan Başkanlığı döneminde bir yandan AB ile uzun vadeli yakın ilişki kurmaya çalışırken, diğer taraftan Rusya ile temelleri eskiye dayanan köklü bağları nedeniyle ikilem içinde kaldığı ve iki tarafla ilişkilerde bir denge kuramadığı görülmektedir. Şüphesiz bu noktaya gelmesinde içeride devlet kaynaklarının yaygın biçimde yağmalanması sonucu ülke ekonomisinin daralması etkili

olmuştur. Ekonomideki bu daralma Ukrayna'yı Putin Rusya'sına ve kontrol ettiği doğalgaza daha da bağımlı hale getirmiştir.

Ukrayna bir an önce mali kaynağa ihtiyaç duyarken, AB'nin uzun dönemli karşılıklı yükümlülükler doğuran bir sisteme sahip olması Yanykoviç'in anlaşmadan uzaklaşma kararında önemli bir rol oynamıştır. Ukrayna, Rusya'ya karşı pek çok yönden kırılgan durumdadır. Örneğin, acil bir mali yardıma ihtiyaç duyulduğunda Rusya'nın bu talebi birkaç gün içinde onaylayıp gerçekleştirmesi mümkündür. Ancak, AB karar mekanizmaları açısından böyle bir talebin uygulanabilirliği hakkında öncelikle müzakere yapılması ve ondan sonra karar alınması gerekmektedir. Bu müzakere ve karar alma süreci uzun zaman almaktadır (Dağcı, 2008: 472). AB'nin işleyiş şekline yön veren bürokratik ve karmaşık süreçlerle birlikte AB'nin organizasyonu ve kurumlarının hiyerarşisi bir bakıma çevresinde çok etkili kararlar vermesini zorlaştırmaktadır (Dağcı, Çaman, 2013: 23). Bu gecikme, AB'nin tüm dış politikasını riske atmakta ve onu diğerlerinden, örneğin daha otoriter ve tek taraflı yaklaşımıyla karar ve eylemlerini etkinleştirebilen Rusya gibi ülkelerden kalıcı olarak iki adım geride bırakmaktadır.

Bir ülkenin AB'den mali yardımlar alabilmesi için Kopenhag Kriterleri gibi AB değerlerini edinmesi ve AB'nin işbirliği teklif ettiği alanlarda gelişme kaydetmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Ukrayna, AB ile Avrupa Komşuluk Politikası ve Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası açısından ilişki içerisinde olmuştur. Bu iki işbirliği alanlarına karşı Ukrayna'nın resmi tutumları mevcut başkan ve büyük ölçüde parti politikaları yönlendirmiştir. Siyasal partiler arasında daha milliyetçi ve Avrupa taraftarı olan Batı Ukrayna ile Rusya müttefiki olan Doğu Ukrayna arasındaki iç çatışmalar ülkenin AB hakkındaki kamuoyu desteğini karmaşık hale getirmiştir. Bu süreç, 2014 sonunda başlayan hükümet protestoları ile de devam etmiştir.

Ancak yine de Ukrayna AB'nin dış politika misyonlarında aktif bir şekilde yer almıştır. Bosna Hersek'teki AB görevine ve ayrıca Somali sahillerindeki korsanlığa karşı mücadelesi olan "Atalanta Operasyonu" görevlerine katılmıştır (Tardy, 2014: 2). Bu yönüyle Ukrayna, güvenlik platform ve önceliklerini AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'yla yakından birleştirmiştir. Ukrayna, 2005'te AB ile bir Kalıcı Güvenlik Anlaşması imzalamış, 2008'de bir anlaşma daha

imzalamış ve 2010 Ukrayna Bakanlar Kurulu raporuna göre, o dönemki yönetim kendisinin neredeyse tüm AB güvenlik pozisyonlarına bağlılığını bildirmiştir (Vanhoonaeker, 2010: 17).

2010'da Yanukoviç'in seçilmesiyle, ülkenin Avrupa'ya karşı tavır ve davranışlarında bir kayma görülmüştür. Seçilmesinin ardından, yargı ve ifade özgürlüğü reformları yavaşlamış ve Ukrayna, AB'nin 44 Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası beyanından sadece 26 tanesine destek verir olmuştur, ki bu geçmişe kıyasla önemli derecede az bir rakamdır (Kuzio, 2012: 401).

4.1.1. Rusya'nın Baskısı

AB, Ukrayna ile müzakere üzerinde yıllarca uğraşırken, Rusya kendi gündemini daha da ileri götürmeye devam etmekteydi. Doğrudan Ukrayna liderleri ile Ortaklık Anlaşması'nı hazırlama konusunda çalışan eski Polonya Cumhurbaşkanı Aleksander Kwasniewski, Ukrayna'nın AB'ye yönelik ideolojik ayrımını ve anlaşma konusundaki tutumunda Rusya'nın rolünü AB'nin hafife aldığını söylemiştir. Kwasniewski, Putin'in yaklaşımına göre Ukrayna olmadan Avrupa-Asya Birliğini kurma hedefine ulaşamayacağını öne sürmektedir (Nitoiu, 2017: 74). Bu, Ukrayna'nın Ortaklık Anlaşması'nı imzalamasını engellemek adına yapılmış bir Rus planının taslağının sızdırılmasıyla doğrulanmaktadır. Raporu Ukrayna'nın AB Ortaklık Anlaşması'nı imzalamasını engellemek, Rus yanlısı "etkin bir örgüt ağı" yaratmak ve 2015'e kadar Ukrayna'yı Rusya liderliğindeki Avrasya Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Alan'a getirmek için bir plan hazırlanmıştır (Lapenko, 2014: 127).

Rapor, ayrıca Ortaklık Anlaşması yerine Avrasya Gümrük Birliği'ne katılmasının Ukrayna ekonomisi için nasıl büyük kazançlar yaratacağı hususunun özelliklerini de vurgulanmaktadır (Lapenko, 2014: 127).

Dönemin Avrupa Birliği Genişleme ve Komşuluk Politikası'ndan sorumlu Komiseri Stefan Füle, Kasım 2013'te Vilnius'taki Ortaklık Anlaşmasını imzalama toplantısından birkaç hafta önce Kiev'i ziyaret ettiğinde AB yetkililerine, Rus ticaret kısıtlamalarının Ukrayna endüstriyel üretimini %40 azaltacağını belirterek, Yanukoviç'in bu anlaşma hakkında tereddüt etmeye başladığını söylemiştir (Lapenko, 2014: 131).

Litvanya Dışişleri Bakanı Linus Linkevičius, Yanukoviç o kadar fazla karışık sinyal verdi ki “onun ne yapmak istediğini bilmek imkansız” demiştir (Charap, Darden, 2014: 9). İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt de: “Özellikle geçtiğimiz yılda pek çok kişinin beklediği, farklı bir Rusya’nın ortaya çıkışını gördük. Kendi sınırları dışında özellikle de eski Sovyet topraklarındaki Rusça konuşanları koruma hakkına sahip olduğunu 2009’dan beri iddia eden Rus askeri doktrinin iddialarını ve de Ukrayna’nın Brüksel ile anlaşmaya yanaştığında Rusya’nın Ukrayna mallarının ithalatını engellemeye başladığını ciddiye almayarak AB yanlış yapmıştır” diyerek benzer yorumlar yapmıştır (Charap, Darden, 2014: 9).

224

IJSI 13/1
Haziran
June
2020

Aynı zamanda Rusya, Ukrayna’nın AB ile birleşmesinin ucuz AB ürünleri baskınına sebep olarak enflasyonu tetikleyip, Ukrayna ürünlerine ve buna bağlı olarak Rus ürünlerine zarar vereceğini iddia etmiştir. Ukrayna, 2013 Kasımında AB ile ortaklık anlaşması konusunda bir karar vermeye doğru ilerlerken Rusya daha yüksek gaz fiyatları, gümrük vergisi ve ticari yaptırım tehditleriyle ülkeye şantaj yapmıştır. Ağustos 2013’te, Vilnius görüşmesinden aylar önce, Rusya, gümrükte yoğun kontroller yoluyla 50 adet Ukrayna şirketini durdurmuş ve onların ürünlerine 6 günlük ticaret ambargosu başlatmıştır. O dönemde birkaç Rus yetkilisi, ambargonun, Ukrayna’nın AB ile Ortaklık Anlaşması’nı imzalaması durumunda ticaretin tamamen durdurulacağını işareti olduğunu söylemiştir. Putin’in ekonomi danışmanı Sergei Glaziev’in açıklamaları bunu kanıtlar niteliktedir (Pridham, 2014: 57): “Ortaklık Anlaşması’nı imzalayarak Ukrayna bağımsızlığını kaybeder ve (Rusya için) sadece stratejik değil aynı zamanda tam değerli bir ortak olmaktan da çıkar” demiştir.

Yanukoviç’in AB ile yapılacak Ortaklık Anlaşmasını imzalamaktan vazgeçmesinde Rusya’nın dolayısıyla Putin’in önemli etkisi olmuştur. Örnek olarak, 9 Kasım 2013 tarihinde, Yanukoviç ve Putin Moskova yakınlarındaki askeri bir havaalanında yüz yüze görüşmeler yapmıştır. Yanukoviç ile bir araya gelen Putin, AB ile bir anlaşma imzalamayı reddederse doğal gaz indirimi de dahil olmak üzere birçok ekonomik fayda vaat etmiştir. Aksi takdirde, Rusya cumhurbaşkanı Ukrayna ekonomisini yok edecek bir ticaret savaşını başlatmakla tehdit etmiştir. Bu toplantıdan sonra, Yanukoviç’in

havası belirgin bir şekilde değişmiştir². Nitekim, Ortaklık Anlaşmasını imzalamayarak Gazprom'dan indirim alarak Yanukoviç Rusya'dan ilk mükafatını almıştır (Özdal, 2013: 12)

Yanukoviç'in Ortaklık Anlaşması'ndan yüz seksen derece dönüşünü takiben, her yıl gitgide daha çok genç ve eğitimli insan ülkeyi terk etmeye başlamış, Ukrayna ekonomisi batmaya devam etmiştir. AB liderleri Yanukoviç'in AB'nin Ortaklık Anlaşmasına verdiği cevabı eleştirmiş, ancak eleştirmenler Rusya'nın büyük kredi imkanı vermesini, karşılıklı ticareti arttırmayı ve daha düşük fiyatla doğalgaz satmayı içeren teklifinin AB'nin Ortaklık Anlaşmasıyla kıyaslandığında daha iyi olduğunu savunmuştur (Kuzio, 2017: 111). Görüldüğü gibi Rusya, kullandığı diplomatik ve ekonomik enstrümanlarla AB'ye göre daha etkili olmuştur.

4.2. İkinci Yaklaşım: Yanukoviç Hiçbir Zaman AB Anlaşması'nı İmzalamaya Niyetlenmemiştir

Ukrayna, Yanukoviç'in Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayacağını açıklamasını tartışırken, birçok AB yanlısı Ukraynalı, Yanukoviç'in fikrini değiştirmesini açıklamak için alternatif varsayımlara yönelmişlerdir. Yanukoviç'in hiçbir zaman AB anlaşmasını imzalamaya niyetinin olmadığı ve kendisinin ülke hazinesini yağmalarken, yıllarca AB ile yaptığı görüşmelerde rol yaptığı iddiası özellikle Ukraynalı gençler arasında popüler bir iddiadır. Avrupa yanlısı Batı Ukrayna'da, Lviv'de yaşayan Ukraynalılar, Kiev'deki Avrupa Meydanında (EuroMaidan'da), AB'ye katılma arzunu göstermek amacıyla çok daha fazla Yanukoviç-Putin ilişkisine ve yolsuzluğa karşı duydukları öfke ve hayal kırıklığını ifade etmek için protesto gösterisi düzenlemişlerdir. AB'yi destekleyen bu genç nüfus, ülkelerinin bir gün AB'nin bir parçası olmasını istemektedirler.

Bir kısım Ukraynalı, Yanukoviç'in en baştan Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayı düşünmediğini, bu nedenle onun AB ile yakınlaşmaya

² Yanukoviç-Putin görüşmesi sonucu, Yanukoviç'in nasıl Ortaklık Anlaşmasını imzalamaktan vazgeçtiğine ilişkin daha fazla bilgi için bkz. "Nastriy eks-prezydenta zminyvsya pislya rozmovy z Putinyem", <https://tsn.ua/politika/stalo-vidomo-chomu-yanukovich-peredumav-pidpisuvati-ugodu-pro-asociaciyu-393729.html>, 14.12.2019.

bağlılık yemini ettiği ve AB'nin muhtemel üyelerinden biri sayılma arzusunun gösterdiği tüm konuşmalardan şüphe duymaktadırlar. Ancak Yanukoviç, Vilnius zirvesine zemin hazırlayan Avrupa Parlamentosu'ndan gelen denetçileri Ukrayna'da memnuniyetle karşılamıştır. Her iki taraf da Derin ve Kapsamlı bir Serbest Ticaret Alanı'na ilişkin taahhütlerini yinelemiş ve IMF'den 610 milyon Euro'luk bir kredi üzerinde anlaşmışlardır (Fean, 2010: 147).

Yanukoviç, Vilnius'taki imza toplantısından aylar önce planın bir taslağını paraflamıştır. Eğer hiçbir zaman imzalanmayacaksa neden plan ve paraf için o kadar sıkıntıya katlansın? AB Ortaklık Anlaşması ve geçmişte AB ile Ukrayna arasında imzalanan anlaşmaların yazılı kayıtları, anlaşma müzakere edildiği sırada anlaşmayı gerçekleştirme niyeti olduğunu ortaya koymaktadır.

Yanukoviç'in baştan beri Ortaklık Anlaşması'nı imzalamaya niyeti olmadığı varsayımının doğru olmadığına ilişkin önemli bir gösterge Yanukoviç'in o zaman neden asla yürürlüğe girmeyeceğini bildiği bir ticaret anlaşmasını başlangıçta uygun bulup müzakere ederek o kadar çok zaman ve emek harcadığı gerçeğidir. Ayrıca en büyük müttefiki olan Rusya ile ilişkilerini tehlikeye atacağını bildiği halde diğer kilit güvenlik sorunlarda ve girişimlerde Avrupa ile ittifak yapmakla meşgul olmuştur. Yanukoviç'in tüm açıklamaları ve Brüksel'deki müzakereler sırasında personeli tarafından açıkça belirtilen niyetleri sadece AB ile el ele vermek ve işbirliği yapma istekliliğine değil aynı zamanda bir gün onun kilit bir unsuru olabileceğine de işaret etmektedir. Yanukoviç, son ticaret sözleşmesini imzalamadan sadece iki ay önce, Eylül 2013'te Avrupa Parlamentosu'na verdiği bir demeçte, ülkesinin yasa reformu ve ilerleme konusundaki kararlılığını vurgulamış ve muhalefete rağmen anlaşmanın gerekli olduğunu söylemiştir. Başkan, yaz tatilinden sonra tekrar toplanan meclise 3 Eylül'de yaptığı konuşmada "Ukrayna'nın Ortaklık Anlaşması ve 'Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması'nı imzalamasını sağlamak için Vilnius zirvesinden önce Ukrayna parlamentosunun bitirmesi gereken ödev budur" demiştir (Aslund, 2013: 23). Bu açıklamaların tamamen yalan olması pek olası olmamakla birlikte, önceki varsayımların belirttiği gibi, onun karar değiştirmesi çeşitli faktörlerin karışımının bir araya gelmesinin sonucudur.

Belki anlaşmayı imzalamaya hiç niyeti yoktu ancak geçmişte gösterdiği çabalar göz önüne alınırsa bu pek mümkün

*Viktor F. Yanukoviç Dönemi Ukrayna'nın
Avrupa Birliği İle İlişkilerini Belirleyen Dinamikler*

görünmemektedir. Ukrayna için Rusya ve AB'nin her ikisinden de çıkar sağlamayı amaçlaması daha muhtemeldir. Yanukoviç, Rus liderliğindeki Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan'a katılarak muazzam bir kredi imkanı elde edeceğini ve doğalgaz fiyatında yapılacak düşüşlerle Ukrayna'nın kısa vadeli mali kazançlar elde edeceğine inanmıştır. Ancak yine de Avrupa entegrasyonu yolunda ilerlemeye devam etmiş ve hatta AB ile, imzalanması Kasım 2013 olarak planlanan, bir Serbest Ticaret Bölgesi (FTA) anlaşma taslağı hazırlanmaya başlanmıştır (Aslund, 2013: 23).

SONUÇ

Bu çalışmanın incelediğı bulguların analizinden de anlaşıldığı gibi Yanukoviç'in AB ile ilgili karar alma sürecini etkileyen faktörler siyasi ve ekonomik faktörlerin birleşiminden oluşmaktadır. Tek başına sadece siyasi ya da sadece ekonomik nedenlerin etkili olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

Yanukoviç, Vladimir Putin tarafından Ukrayna ekonomisine zarar verici ticari yaptırımlara, önemli miktarda doğalgaz fiyat artışı şantajına ve baskısına maruz kalmıştır. Onun döneminde, AB'nin sunabileceğı ve Ukrayna'nın ihtiyaç duyduğu şey arasında tutarsızlıklar mevcuttur. Kısa vadede Ukrayna'nın ekonomik yardımlara ihtiyacı vardır. Ancak, AB uzun vadeye yayılan yükümlülüklerin yerine getirilmesini ve sonrasında bir takım ekonomik yardım ve teşviklerin verilmesini şart koşmuştur. AB'nin istediğı gelişmeler gerçekleşse bile Ukrayna'nın istediğı yardımların gelmesi zor ve çetrefilli bir AB karar alma mekanizmasının işletilmesi sonucu alabilecekti. Diğer taraftan, Rusya'nın istediğı gibi AB ile Ortaklık anlaşmasının imzalanmayıp kısa bir süre zarfında elde edilecek getiriler söz konusudur. Yanukoviç'in bu iki durumu göz önünde bulundurarak bir tercihte bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kısa vadede Rusya'nın sağlayacakları karşısında AB'nin uzun dönemli fayda-maliyet yapısına ilişkin zaman çizelgesi Ukrayna'nın ekonomik sorunlarını çözmediğı anlaşılmaktadır. AB'nin öne sürdüğü yardım takviminden önce nakit akışına ihtiyaç duyan Ukrayna, Uluslararası Para Fonu kredisi için gereken şartları sağlayamamıştır. Mevcut en büyük ekonomik ortağı Rusya'nın ticaret ambargosu ve doğalgaz fiyatlarındaki sert yükselişten Ukrayna'yı kurtaracak,

AB'nin sunduğu "uzun dönem" fayda senaryosunun gerçekleşmesinden önce ülkenin zarara uğramasına engel olacak başka bir şansının kalmadığını Yanukoviç görmüştür. Bu açıdan Yanukoviç, Ukrayna ekonomisini kurtarmak ve vatandaşlarını mali açıdan zarara uğratmamak için, AB ile yapılacak Ortaklık Anlaşmasını imzalamaktan kaçınmanın maliyetinin daha düşük olduğunu anlamıştır.

AB, Doğu Avrupa ülkelerini kendi demokratik politikalarına uymaya ve iç kurumları ıslah etmeye teşvik etmeye çalışmaktadır. Ancak, elbette yapısal ve kurumsal engellerle karşı karşıya kalmaktadır. AB, Ukrayna gibi ülkelerin kendi içyapısal sorunlarını dikkate alarak yol haritasında esneklik sağlamalı ve ona göre destekleyici ve teşvik edici araçlar kullanılmalıdır. Nitekim, 2017 yılında hem Ukrayna iç siyasetinde hem de AB içinde değişim ve çabaların sonucu olarak AB ile Ukrayna arasındaki Ortaklık Anlaşması onay süreçleri tamamlanarak 1 Eylül 2017'de yürürlüğe girmiştir.

KAYNAKÇA

- Aslund, Anders (2013). "Ukraine's Choice: European Association Agreement or Eurasian Union?". *Policy Brief*, 13-22, 1-12.
- Bojcin, Marco (1995). "The Ukrainian Parliamentary Elections in March-April 1994". *Europe-Asia Studies*, 47(2), 229-249.
- Burant, R. Stephen (1999). "Poland, Ukraine, and the Idea of Strategic Partnership". *The Carl Beck Papers in Russian & East European Studies*, 1308, 45.
- Charap, Samuel; Darden, Keith (2014). "Russia and Ukraine". *Survival*, 56(2), 7-14.
- Christophe, Hillion (2000). "Institutional Aspects of the Partnership Between the European Union and the Newly Independent States of the Former Soviet Union: Case Studies of Russia and Ukraine". *Common Market Law Review*, 37, 1211-1235. <https://doi.org/10.1017/S0002930000077174>.
- Christophe, Hillion, (2007). "Mapping-Out the New Contractual Relations between the European Union and Its Neighbours Learning from the EU-Ukraine Enhanced Agreement". *European Foreign Affairs Review*, 12(2), 169-182.
- Dağcı, Kenan (2008). "Avrupa Birliği'nin Dış Politikası: Soğuk Savaş Sonrası Ortak Bir Dış Politika Yapımı Mümkün müdür?", Kodaman, Bayram; Seydi, Süleyman; Çapraz, Hayri; Ermumcu, Turgut; Kılıç, Murat (Eds.). *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri 22-24 Ekim 2008, Isparta*, 466-479.
- Dağcı, Kenan; Çaman, Efe (2013). "Enerji Politikaları ve Enerji Güvenliği Perspektifinden Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası". *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları (OAKA)*, 8(16), 21-48.
- D'Anieri, Paul (2003). "Leonid Kuchma and the Personalization of the Ukrainian Presidency". *Problems of Post-Communism*, 50(5), 58-65.
- D'Anieri, Paul (2005). "What Has Changed in Ukrainian Politics? Assessing the Implications of the "Orange Revolution". *Problems of Post-Communism*, 52(5), 82-91.
- D'Anieri, Paul (2006). *Understanding Ukrainian Politics: Power, Politics, and Institutional Design* (1st edition). Routledge.
- Easter, M. Gerald (1997). "Preference for Presidentialism: Postcommunist Regime Change in Russia and the NIS". *World Politics*, 47(2), 184-211.
- EEAS Report (2016). "European Neighbourhood Policy (ENP). *European External Action Service*". <https://doi.org/10.1057/978-1-349-69504-1>.
- Fean, Dominic (2010). *A Return to Multi-vectoral Balancing? Viktor Yanukovich's Government and Ukrainian Foreign Policy* (2nd edition). I.F.R.I.

- 230
IJSI 13/1
Haziran
June
2020
- Fischer, Sabine (2012). "The European Union and the Insiders/Outsiders of Europe: Russia and the Post-Soviet Space". *Review of European Studies*, 4(3), 32-44. <https://doi.org/10.5539/res.v4n3p32>.
- Franke, Anja (2010). "The European Union's Relations with Ukraine and Azerbaijan". *Post-Soviet Affairs*, 26(2), 149-183.
- Hrytsak, Yaroslav (1998). "National Identities Ukraine : The Case of Lviv and Donetsk". *Harvard Ukrinin Research Institute*, 22, 263-281.
- İEkel'chyk, Serhii; Yekelchyk, Serhy; Jekel'čyk, O. Serhij (2014). *Stalin's Empire of Memory: Russian-Ukrainian Relations in the Soviet Historical Imagination* (1st edition). University of Toronto Press.
- Kubicek, Paul (2017). "Dancing with the Devil: Explaining the European Union's Engagement with Ukraine under Viktor Yanukovych". *Journal of Contemporary European Studies*, 25(2), 143-162.
- Kudelia, Serhij (2014). "The House That Yanukovych Built". *Journal of Democracy*, 25(3), 19-34. <https://doi.org/10.1353/jod.2014.0039>
- Kulyk, Volodymyr (2001). "The Politics of Ethnicity in Post-Soviet Ukraine: Beyond Brubaker". *Journal of Ukrainian Studies*, 26(1-2), 197-221.
- Kuzio, Talas (2010). "Viktor Yanukovych's First 100 Days: Back to the Past, but What's the Rush?" *Demokratizatsiya*, 18(3), 208-218.
- Kuzio, Taras (2005). "From Kuchma to Yushchenko Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution". *Problems of Post-Communism*, 52(2), 29-44.
- Kuzio, Taras (2012). "Ukraine's Relations with the West since the Orange Revolution". *European Security*, 21(3), 395-413.
- Kuzio, Teras (2017). "Ukraine between a Constrained EU and Assertive Russia". *Journal of Common Market Studies (JCMS)*, 55(1), 103-120.
- Kuzio, Toros (2000). *Ukraine: Perestroika to Independence*. (2nd editio, Vol. 70). Macmillen Press Ltd. <https://doi.org/10.2307/2623795>
- Kuzio Toros (1997). *Ukraine under Kuchma: Political Reform, Economic Transformation and Security Policy in Independent Ukraine* (1st editio). Palgrave Macmillan.
- Lapenko, Montesano (2014). "The Ukrainian Crisis and its Effect on the Project to Establish a Eurasian Economic Union". *Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies*, 14(1), 121-136.
- Nitoiu, Cristian (2017). "The European Parliament's Diplomacy - A Tool for Projecting EU Power in Times of Crisis? The Case of the Cox-Kwasniewski Mission". *Journal of Common Market Studies (JCMS)*, 55(1), 71-86.

**Viktor F. Yanukoviç Dönemi Ukrayna'nın
Avrupa Birliği İle İlişkilerini Belirleyen Dinamikler**

Özdal, Habibe (2013). *AB ve Rusya Arasında Ukrayna: Hayaller ve Gerçekler (USAK Analiz No: 26)*. Ankara.

Perelli-Harris, Brienna (2008). "Family Formation in Post-Soviet Ukraine: Changing Effects of Education in a Period of Rapid Social Change". *Social Forces*, 87(2), 767-794.

Posen, R. Barry (1993). "The Security Dilemma and Ethnic Conflict". *Survival*, 35(1), 27-47.

Pridham, Geoffrey (2014). "EU/Ukraine Relations and the Crisis with Russia, 2013-14: A Turning Point". *The International Spectator*, 49(4), 53-61.

Protsyk, Oleh (2005). "Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine". *Problems of Post-Communism*, 52(5), 23-31.

Reisinger, M. William; Miller, A. H.; Hesli, V. L.; Maher, K. H. (1994). "Political Values in Russia, Ukraine and Lithuania: Sources and Implications for Democracy". *British Journal of Political Science*, 24(2), 183-223. <https://doi.org/10.1017/S000712340009789>.

Rezie, C. O. Richard (1999). "The Ukrainian Constitution: Interpretations of the Citizens' Rights Provisions". *Case Western Reserve Journal of International Law*, 31(1), 169-210. <https://doi.org/10.3868/s050-004-015-0003-8>.

Samokhvalov, Vsevolod (2015). "Ukraine and Eurasian Regionalism: A Case of Holding Together Integration". Lane, David; Samokhvalov, V. (Eds.). *The Eurasian Project and Europe* (1st edition). London: Palgrave Macmillan, 169-184.

Shulman, Stephen (2005). "National Identity and Public Support for Political and Economic Reform in Ukraine". *Slavic Review*, 64(1), 59-87.

Szporluk, Roman (1998). "Nationalism after Communism: Reflections on Russia, Ukraine, Belarus and Poland". *Nations and Nationalism*, 4(3), 301-320. <https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.1998.00301.x>.

Tardy, Thierry (2014). "CSDP: Getting Third States On Board". *European Union Institute for Security Studies*, 6(2), 1-4.

Vanhoonacker, Sophie (2010). "Understanding the Role of Bureaucracy in the European Security and Defence Policy: The State of the Art". *European Integration Online Papers (EIOP)*, 14(4), 1-33. <https://doi.org/10.1695/2010004>.

Vereshchet, S. Vlandlen (1996). "New Constitutions and the Old Problem of the Relationship between International Law and National Law". *European Journal of International Law*, 7(1), 29-41. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.ejil.a015502>.

Walt, M. Stephen (1998). "International Relations: One World, Many Theories". *Foreign Policy*, 110, 29-46.

231

IJSl 13/1
Haziran
June
2020

Yafimava, Katja (2011). *The Transit Dimension of EU Energy Security: Russian Gas Transit Across Ukraine, Belarus, and Moldova* (Oxford Ins). London: 24 November 2011.

SUMMARY

Ukraine is an important buffer country between East and West. Russia and the European Union (EU), such as forces from Ukraine, especially from time to time is engaged in power struggles. This situation is still valid in Ukraine-EU-Russia relations. The European Neighborhood Policy (AKP) is the main element of Ukrainian-EU relations. Negotiations between Ukraine and the EU were held until November 2013 and a Partnership Agreement was requested. An important part of these meetings was carried out by Viktor Yanukovich. However, at this point, Yanukovich has made a sudden decision not to sign the Association Agreement. This article examines the relations between Ukraine and the EU in the context of the AKP, in particular the factors that led to Viktor Yanukovich's negotiations with the EU and ultimately his unwillingness to sign the Association Agreement with the EU. Yanukovich, who was elected president in 2010, held talks with EU officials in Brussels for years. However, he announced that he would not sign the Association Agreement with the EU in November 2013. Thereupon, protests were organized in Kiev and other cities, which demanded the resignation of the government and urged urgent elections. This sparked a split between the Yanukovich government and its political opponents, and a close revolution. Three reasons can be cited as to why Yanukovich has stepped away from an agreement with the EU for years. The first is the effect of Putin's economic and political blackmail, the Russian factor. The second is the absence of Yanukovich supporters in Eastern Ukraine on EU support. The third is that Yanukovich has never aimed to cooperate further with Europe and is only interested in developing his own political authority in Ukraine. In this study, it is examined in detail how these assumptions are shaped by factors such as historical process, identities and the problem of political approach in Ukraine. Ukraine officially gained its independence in 1990. Before Soviet independence in Soviet Ukraine in 1989, 37.5 million of the 51.5 million inhabitants were Ukrainians, the remaining 11.4 million were Russians, 490,000 Jews, 444,000 Belarus, 325,000 Moldava, 234,000 Bulgarians, 219 Polish, 160,000 Hungarians, 135,000 Roma and 596,000 other ethnic populations. The departure of Ukraine from the Soviet Union in 1991 is an important period as an evolutionary process. An overwhelming majority of Ukrainians, even ethnic Russians, cast a positive vote in the declaration of independence. The Ukrainian state has historically been tolerant and open to many minorities. First President of Ukraine Leonid Kravchuk has made great efforts to establish a citizenship concept with citizenship concept instead of an ethnic citizenship, and thus has been praised. Ukraine's first Soviet constitution remained in force until 1996, until a new one was made. The new constitution was made in the format of the old Soviet constitution, which made its objectivity less doubtful. Identity plays a central role in shaping Ukraine's political history and existing national divisions. Identity is of crucial importance when examining Yanukovich's past, supporters and relations

with Russia. The differences between East and West Ukraine reveal inconsistencies that can help explain why Yanukovich rejects EU ties between EU values and Russia's values, as he did. . Identity is important in this thesis because it influences and contributes to the fragmentation between ethnic Russians and non-Russian Ukrainians and their policies. Yanukovich's Russian affiliation stems from his Eastern Ukrainian identity and forms the basis. There is a rich diversity of identities competing for power in Ukraine. Although there are many political divisions compatible with these identities, the division between the West and the East is the most obvious. There is a serious tension between the pro-independence approach in Ukrainian politics and the pragmatic approach. This tension can shed light on why Yanukovich has gone so far away from the EU after the Partnership negotiations, while there are many declarations supporting closer cooperation, while he is so close to signing a deep trade agreement with the EU. The pro-independence approach advocates independence for anything that will eventually end Ukraine's dependence on Russia and move itself away from Russia's eastern European sphere of influence. The pragmatist approach is focused on the economic growth and prosperity of Ukraine, claiming that this is due to closer cooperation and solidarity with Russia. Yanukovich refused to sign the Association Agreement with the EU in November 2013 due to the urgent need for money due to the economic situation in the country and Russia's pressure. This assumption and the events that supported it in late 2013 show that Ukraine is an example of the failure of the EU's neighborhood policy. It was clear how insufficient the EU was to initiate movements towards democracy in Ukraine without offering any motivation for enlargement. This perspective adds a new dimension to the analysis of the European Neighborhood Policy by exploring the tensions between the short-term and long-term timeframe on the EU agenda, as well as the agenda of neighboring states wishing to gain a membership perspective. Yanukovich's one hundred and eighty-degree return from the Association Agreement is due to the fact that the EU and Russia think in very different time periods. Russia was showing the closest costs and short-term gains to Ukraine to keep the road to the west and reject their proposals, while the EU was pushing Ukraine forward with aids and measures that encouraged long-term benefits and gains. The EU is trying to encourage Eastern European countries to follow their own democratic policies and to reform internal institutions. However, of course it faces structural and institutional barriers. Taking into account the internal structural problems of countries such as the Ukraine, the EU should provide flexibility in the roadmap and use supportive and encouraging tools accordingly. As a matter of fact, as a result of the changes and efforts both in the domestic politics of Ukraine and within the EU, the ratification process of the Association Agreement between the EU and Ukraine was completed and entered into force on 1 September 2017.